

АНГЛІЙСЬКА МОВА В МОВНИХ І МІЖКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТАХ У СХІДНІЙ АФРИЦІ: «ШЕНГ» ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ГІБРИД

Проблема мовних контактів є однією з центральних у сучасному мовознавстві. Мови живуть і розвиваються в тісній взаємодії. У лінгвістиці питання взаємодії англійської мови з іншими мовами є одночасно традиційними й актуальними. Взаємодія англійської мови з іншими мовами відбувається в сучасному глобальному світі досить інтенсивно. Вивчення проблеми взаємодії мов становить сукупність питань як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного характеру, включаючи питання взаємодії культур, оскільки мова є складовою частиною культури. Метою цієї статті є розгляд взаємодії англійської мови з іншими мовами у Східній Африці, зокрема в Кенії, та дослідження лінгвістичних і культурологічних характеристик феномену «шенг», який виник унаслідок цієї взаємодії і є сумішшю англійської мови, кісвахілі та інших етнічних мов. Матеріалом дослідження слугують дані, зібрані автором статті під час спілкування з місцевими жителями міста Найробі, столиці Кенії. Особливості територіальної та соціальної диференціації англійської мови у країнах Африки почали вивчатися з другої половини 20 століття. Серед дослідників – імена таких вчених, як О.Е.Семенець, А.Бурегейя, П.Скандера [1; 2; 3; 9]. Перше дисертаційне дослідження «шенг» було здійснено кенійським лінгвістом К.Н.Осинде, який вільно розмовляє на ««шенг»», у 1986 році [7]. До вивчення феномену «шенг» звертались також американські та британські лінгвісти Ч. Гізіора, Д. Сампер [4; 8]. Проте слід відзначити, що лінгвістичний статус «шенг» досі залишається невизначеним.

«Шенг» виник у Найробі, столиці Кенії, однієї з країн Східної Африки. Кенія омивається Індійським океаном і має кордони з Танзанією та Сомалі. Державними мовами Кенії є англійська мова та мова кісвахілі. Проте також використовуються інші мови. Мови, якими розмовляють у Кенії, відображають різноманітність мовних родин. Три основні лінгвістичні групи – мови банту, кушитські та нілотські мови. Мови банту відносять до нігеро-конгольських мов, кушитські мови – до афро-азіатської родини, тоді як нілотські мови є частиною більшої ніло-сахарської мовної родини. Таким чином, англійська мова, яка належить до індоевропейської родини мов, у Кенії вступає в контакт з неспорідненими мовами.

Найробі – одне з міст Африки, яке розвивається дуже швидко; його

населення становить понад 2,5 мільйона. Найробі зростає за рахунок міграції з сільської місцевості. Саме ця міграція створила умови для розвитку мультиетнічного населення і значну різницю в життєвому рівні населення міста. Англійська мова в Кенії залишилась з колоніального минулого. Сьогодні англійська мова є мовою освіти, престижу та соціальної мобільності в Кенії. Англійською мовою викладають у середній школі та вищих навчальних закладах. Кісвахілі слугує мовою міжетнічного спілкування. До інших мов, якими спілкуються в Найробі, належать кікуйю, лух'я, луо та камба. Мовою кікуйю спілкується більшість мешканців Найробі (43.3%), мовами луо – 15.2%, камба – 13.3% та лух'я – 7.4% [4]. Середня кількість мов, якими розмовляє мешканець Найробі, – три. Тобто мовленнєва спільнота міста Найробі має у своєму розпорядженні значні ресурси лінгвістичних альтернатив та можливостей. Хоча кенійці можуть не вільно володіти більше ніж трьома або чотирма мовами, вони часто знають достатньо запозичених слів та фраз з інших етнічних мов і навіть слів з мов європейських туристів. На додаток є постійна, нормалізована практика перемикування кодів, що пронизує всі рівні повсякденних розмов [8].

Один з найбільш цікавих наслідків кенійського мультилінгвізму – це розвиток, в основному в Найробі, такого соціолінгвістичного явища, як «шенг» (Sheng) – суміш сувахілі та англійської. Звідси назва цієї мови Sheng – Swahili-English. До «шенгу» входять в основному змішані слова та морфеми англійської та кісвахілі, проте використовуються також слова з мов кікуйю, луо, лух'я та камба.

Згідно з дослідженням К.Н. Осинде, «шенг» уперше став використовуватися у східних районах міста Найробі, які називають Істленд. В Істленді представлені всі етнічні групи Кенії. Проте домінують групи кікуйю, камба, луо та Лух'я. Як англійська, так і кісвахілі використовуються в Істленді з відносним рівнем компетенції, та вони, як лінгва франка, стимулюють міжетнічне спілкування. Крім того, велика група людей, які живуть в Істленді, можуть розмовляти етнічною мовою своїх сусідів. Спочатку користувачами «шенг» були групи підлітків. Вони були членами банд, які не отримали соціальної підтримки. Зрозуміло, що члени банди не хотіли, щоб їх розмови стали зрозумілими. Їхня спільна мова визначала їх як особливу групу в суспільстві. З часом «шенг» стає чимось особливим серед підлітків, які стежать за модою, та молодих людей у цілому [7]. О. Окос відзначає: «Якщо раніше за допомогою цієї мови члени однієї групи протиставлялися всьому суспільству, тепер молодь у цілому протистоїть усьому суспільству. Діти тепер можуть розмовляти про свої справи й не боятися, що батьки їх зрозуміють. Таким чином, «шенг» підкріплює ідентичність молодих людей та захищає їх від підслухування батьками» [8, 23].

Сьогодні «шенг» вийшов за кордони Істленда. Тепер чимало дітей

середнього класу розмовляє «шенг». Більш того, велика кількість тих, хто розмовляв «шенг», коли були підлітками, стали тепер батьками. Ч. Гізіора провела дослідження серед учнів та студентів навчальних закладів: «Протягом цього дослідження ми з'ясували, що половина студентів чоловічої статі використовують «шенг» як мову соціальної взаємодії з однолітками. Також близько чверті респондентів у віці 11–25 років доповіли, що використовують «шенг» як основну мову для висловлення солідарності. Менша, проте значуща частина дорослого населення (13%) також використовують мову «шенг» у спілкуванні. Додатково навіть ті, які не вживають «шенг» постійно, визнали, що вдаються до «шенгу» в певних контекстах. Усе більша кількість жителів міста Найробі використовують «шенг» на ринках, вулицях і навіть удома; «шенг» знайшов своє місце на телебаченні та радіо, і сьогодні можна констатувати той факт, що соціальний клас та вікова група, які використовують «шенг», постійно розширюються» [4, 160].

Мова – це могутній природний символ, який індивідууми мобілізують для того, щоб висловити свої приватні та публічні ідентичності. Д. Сампер характеризує взаємозв'язок між використанням «шенг» та ідентичністю молоді Найробі так: «Молоді люди в Найробі використовують «шенг», урбаністичний та молодіжний соціолект, який змішує англійську мову, кісвахілі та інші етнічні мови для створення нової гібридної ідентичності. «Шенг» знаменує домовленості та боротьбу у формуванні ідентичності молоді. Інститути сім'ї, церкви, школи та популярні засоби масової інформації презентують кенійській молоді різні можливі ідентичності. Голос сім'ї звучить для них етнічною мовою, яка втілює традиції та спадщину. Голос школи просить їх поставити кісвахілі в центр мультикультурної ідеології, але робить це англійською мовою. Церква закликає їх мовою кісвахілі та англійською. Голос засобів масової комунікації лунає до них у відео, кінофільмах, музиці, радіо в основному англійською мовою. Кожна з цих мов репрезентує особливу ідеологію життя молоді. «Шенг» дає молоді необхідні засоби поставити під сумнів ідеології, які намагаються визначити їх. «Шенг» також означає побудову третього лінгвістичного простору між глобальним, яке репрезентується транснаціональною африканською культурою, та місцевим, що репрезентується традицією» [8, с.4].

Потрібно відзначити, що через відсутність інструменту стандартизації різні групи створюють свій варіант «шенг». Д. Сампер у своєму дослідженні стверджує, що, за свідченнями молодих людей з міста Найробі, існує декілька варіантів «шенг» – «магхетто» (Maghetto), «мабабі» (Mababi), базовий «шенг» та глибокий «шенг». «Магхетто» належить до варіанта «шенг», у якому домінує кісвахілі та імпортовані слова з англійської мови, які зазнають значних змін. Наприклад, у слові *haiwaki*, яке означає «it does not work» і походить від англійського дієслова «work», /r/ було опущено й були додані займенникові префікси

та фінальний /i/ для того, щоб пристосувати це дієслово англійської мови до граматики кісвахілі. «Магхетто» асоціюється з найбіднішими районами міста Найробі. «Мабабі шенг» належить вихідцям з багатих районів Вестленду, молодим людям, які отримали добру освіту й живуть у західних районах міста Найробі. «Мабабі шенг» інкорпорує більше слів з англійської мови у свій лексикон, ніж інші варіанти «шенг», що відображає рівень освіти мовців, а також слова з мови кісвахілі інкорпоруються в граматику англійської мови [8, 100]. Наприклад, слово «fikaed», де суфікс минулого часу англійської мови додається до дієслова з мови кісвахілі *fika* або *arrive*. Такі самі процеси відбуваються з іншими дієсловами, наприклад, *kulaed* (ate) та *fikaed* (arrived). «Мабабі шенг» має довші фрази англійською мовою, наприклад, “chill a young one”, що означає “wait a little”. Н.О. Огечі наводить такий приклад висловлювання на «мабабі шенг»: «Let’s do a choma dozz at KU as we swallow a small one!», що англійською означає «Let us roast meat at Kenyatta as we have a few drinks» [5, 125]. Наприкінці 1980 та на початку 1990 «мабабі шенг» називали Engsh, однак ця назва зараз не використовується. Глибокий «шенг», «магхетто», є географічно і культурно специфічним, оскільки належить невеличкій групі молодих людей з «гетто», що використовують слова, які вигадують самі і які є незрозумілими для тих, хто не належить до цієї групи. У цьому сенсі «магхетто» можна визначити як реєстр кісвахілі, а «мабабі» – як реєстр англійської мови [8, 100].

Базовий «шенг» є найбільш поширеним, оскільки зазнає менше драматичних семантичних та фонетичних змін і є схожим на крайню форму зміни кодів. Для розуміння цього типу «шенг» просто потрібно знати дві мови – англійську та кісвахілі. Основу базового «шенгу» становить кісвахілі. Основним постачальником лексики є англійська мова, хоча слова з етнічних мов також знаходять застосування.

Лінгвістичними характеристиками базового «шенгу» є:

Запозичення з англійської мови входять у структуру речення, навіть не впливаючи на структуру стандартного кісвахілі:

«шенг» : Na kamu

англійська мова: I am coming

У цьому прикладі запозичене дієслово *kat* з англійської мови *come* використовується замість дієслова стандартного кісвахілі *kuja*. Подібні процеси засвідчено в таких прикладах:

«шенг»: Tutago kisho

англійська мова: We will go tomorrow.

«шенг»: Niwait tafadhali

англійська мова Please wait for me.

Англійські іменники та прикметники можуть конвертуватися в дієслова:

«шенг»: Nina dish

кісвахілі: Nina kula

англійська мова: I am eating.

Англійське слово *dish* перетворюється на дієслово. Англійський прикметник *late* використовується як дієслово і приймає маркер доконаного аспекту мови кісвахілі –*me-*:

«шенг»: Nimelet

англійська мова: I am late.

Лексичні запозичення можуть зазнавати фонетичних змін:

«шенг»: buluu

англійська мова: blue

кісвахілі: zamawati

У прикладі прикметник *blue* ‘синій’ в англійській мові запозичується в мову «шенг» з тим самим значенням, проте змінюється його вимова.

Запозичені слова набувають нових значень:

«шенг» *kucheck* значення “to look” – в англійській мові “to check”,

«шенг» *kusrae* значення “to see” – значення в англійській мові “to spy”,

«шенг» *kusirik* значення “to steal” – значення в англійській мові “to sneak”.

Джерелом запозичень, як відзначає Ч. Гізіора, є також ненормативна англійська мова:

«шенг» *ku-chill* – англійська мова *chill out*

«шенг» *ku-kreki* – англійська мова *crack up, go mad*

«шенг» *ku-shoot* – англійська мова *take off, go; shoot* [4, 168].

Н.О. Огечі розрізняє лексикалізацію та лексифікацію. Лексикалізація означає кодування значення слів, лексифікація – процес створення слів. Н.О. Огечі наводить таке висловлювання як приклад:

«шенг»: *pata doo roa*

англійська мова: *get money cool (earn good money)*

Джерелом слів *pata* та *roa* є кісвахілі. *Pata* у кісвахілі означає *to 'get'* та *'earn'* у мові «шенг». Джерелом слова *doo* є англійська мова: *dough* в англійській має значення *money*. «Шенг» приймає це значення. Слово *roa* означає *cool* у кісвахілі. Проте лексикалізація в мові «шенг» змінює значення *cool* на *good*. Це сигналізує про семантичне запозичення з англійської мови, де *cool* означає «той, що вражає» або, коли використовується зі словом *groshi*, підкреслює, як багато є грошей. Тобто вислів із мови «шенг» *pata doo roa (earn good money)* пройшов як лексифікацію, так і лексикалізацію [5, 128].

Існують різні погляди щодо лінгвістичного статусу «шенг». Жителі міста Найробі визначають «шенг» як мову. У 1993 на вулицях Найробі з’явився маленький словник «шенг», усього 35 сторінок. Цей словник, який був опублікований неформальним виданням, містить 200 слів; у вступі «шенг» визначено як мову, яка розвивається дуже динамічно [8, 94].

Д. Сампер відзначає, що у «шенг» наявні риси як сленгу та

жаргону, так і переключення кодів, піджину та креольної мови, проте він підкреслює, що «шенг» не можна віднести до жодного з цих явищ [8, 122]. «Шенг» має декілька характеристик сленгу: «шенг» асоціюється з молоддю та молодіжною субкультурою і має також такі лінгвістичні характеристики, як семантичні зміни, блендінг та запозичення. Д. Сампер відзначає, що якби «шенг» склався б тільки з декількох слів та ідіом, які використовуються молоддю, тоді б ми говорили про молодіжний сленг [8, 125]. У «шенг» немає кордонів між англійською та кісвахілі, що не є характерною рисою переключення кодів. «Шенг» демонструє також декілька характеристик піджину, зокрема широке використання лексичних запозичень та фонологічні скорочення. Єдина різниця між «шенг» та прикладами піджину – це розвиток «шенг». У визначенні піджину стверджується, що піджин виникає в тих ситуаціях, де люди не володіють спільною мовою, саме тому вони вимушені створювати нову мову. Молодь Найробі, яка створила «шенг», не мала нестачі загальної мови. Більшість із них були учнями шкіл, які добре розмовляли як англійською мовою, так і кісвахілі [8, 119]. «Шенг» також не збігається з визначенням креольської мови, оскільки вона розвивається на основі піджину і є рідною мовою. Сьогодні користувачі «шенг» володіють двома, а іноді трьома спільними мовами, тому можна стверджувати, що функція «шенг» є не комунікативною, а соціальною. О.Є.Семенець відзначає, що для Східної Африки характерною є така риса, як відсутність піджинів, заснованих на англійській мові, які можна порівняти з західноафриканським піджином або з індійським піджином типу Kitchen, Babu або Voxwallah English. Деякі вчені пояснюють це відносно пізнім контактом у цьому регіоні англійської мови та етнічних мов. Проте не менш важливою причиною став фактор наявності в регіоні торговельної мови та мови міжетнічного спілкування – суахілі [2, 44].

Не можна не погодитися з Д. Сампером, який визначає «шенг» як гібридну культурну форму, що означає побудову окремого лінгвістичного простору. Він підкреслює, що «шенг» є вільним від будь-яких етнічних конотацій, і це також свідчить про те, що урбанізація не обов'язково спричиняє повне сприйняття англійської мови та західної культури, незважаючи на те, що західна молодіжна культура слугує моделлю [8, 243-245].

Нині «шенг» отримує все більше поширення в суспільстві. Цьому сприяють декілька факторів: перш за все – засоби масової комунікації. Н.О. Огечі відзначає, що для того, щоб ефективно попереджати молодь про небезпеку СНІДу, необхідно звернути увагу на той факт, що в молоді є своя унікальна мова, яку вони використовують, коли розмовляють один з одним [5]. Д.Сампер наводить приклад реклами використання презервативів для запобігання ВІЛ- інфекції мовою «шенг»:

«шенг»: Ukifreak bila socks bila shaka nodigity utatrip.

англійська мова: If you have sex without condoms, without doubt, no lies,

you will die.

Д. Сампер відзначає, що в цьому прикладі ми можемо спостерігати процес морфологічної гібридизації. У слові *ukifreak* англійське слово *freak* використовується так, ніби це дієслово з кісвахілі з префіксом займенником *u-*, *you*, та маркер умовного часу *-ki-*. Англійське дієслово *utatrip* також використовується в дієслівній конструкції стандартного кісвахілі, де *-ta-* є маркером майбутнього часу. *Socks* – це сленговий термін для позначення презерватива, він вказує на використання метафори. Слово *bila* в мові кісвахілі має значення *without*. Тобто це висловлювання використовує морфологічну гібридизацію, сленг, переключення кодів та зсув у значенні для того, щоб передати важливе повідомлення молоді Кенії, тому що цільовою аудиторією реклами є молоді люди, які віддають перевагу «шенг» як мові їхнього спілкування [8, с.6].

Поширенню «шенг» сприяє також молодіжна музична культура. Співати реп мовою «шенг» зараз дуже популярно серед молоді. Сприяють поширенню «шенг» також манамбас (*manambas*), молоді чоловіки, які працюють на приватних пасажирських мікроавтобусах, які називають матату (*matatu*). Індустрія “*matatu*” – це дуже важливе явище в повсякденному житті кенійців. Жителі Найробі роблять регулярні поїздки на пасажирських мікроавтобусах до роботи. Багато кенійських реп-музикантів відчують відповідальність за молодь; як голоси їхнього покоління, вони усвідомлюють важливість африканської спадщини у визначенні молодими людьми себе. Манамбас є майстрами інновації в «шенг», водночас вони не поділяють почуття відповідальності, яке є характерним для реперів, немає в них також когерентної соціальної програми для молодих людей. Тоді як реperi перебувають між традицією та сучасністю, манамбас – між глобальним і локальним. Через їхній стиль одягу та музику транснаціональна культура отримує символічну владу у вираженні їхньої ідентичності. Манамбас розмовляють своєю висококреативною закодованою версією «шенг». Молоді люди вчать нові слова та фрази з «шенг», слухаючи розмови манамбас [8, VII].

Таким чином, можна зробити висновок про існування всіх підстав для подальшого розвитку цього лінгвокультурного феномена. Приклад розвитку «шенг» свідчить, що в мовних та міжкультурних контактах у Східній Африці англійська мова також бере участь у формуванні гібридного лінгвістичного простору, який поєднує у собі як традиційну африканську культуру, так і всесвітню глобальну культуру.

Література

1. Семенець О.Є. Соціальні процеси і мовна дійсність. Англійська мова в країнах Азії і Африки/Семенець О.Є. – Київ: Вища школа, 1984.
2. Семенець О.Є. Социальный контекст и языковое развитие/Семенець О.Є. – Київ: Вища школа, 1985.
3. Buregeya A. Aspects of the Vocabulary of Kenyan English: an Overview // Occasional Papers in Language and Linguistics. – Kenya: University of Nairobi, 2007, Volum 3, p.
4. Githiora Ch. Sheng: Peer Language, Swahili Dialect or Emerging Creole? // Journal of African Cultural Studies. – 2002, Vol. 15, № 2, p. 159-181.
5. Ogechi N.O. The Language of Sex and HIV/AIDS among University Students in Kenya, 2005 http://www.univie.ac.at/ecco/stichproben/Nr9_Ogechi.pdf
6. Okoth O. Linguistics. – Nairobi: University of Nairobi, 1987.
7. Osinde K.N. Sheng: An Investigation into the Social and Linguistic Aspect of an Evolving Language. – B.A. Dissertation, Nairobi: University of Nairobi, 1986.
8. Samper D. A. Talking Sheng: the role of a hybrid language in the construction of identity and youth culture in Nairobi, Kenya. – PhD Dissertation in Folklore and Folklife, Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2002.
9. Skandera P. Drawing a Map of Africa: Idioms in Kenyan English. – Tübingen: Narr, 2003.

The article highlights usage of English in Kenya, impact of local languages on English which result into numerous hybrid words, mixture of languages known as Sheng. Social life, sociolinguistic situation in the country, age factor in communication are also taken into account.

Key words: Kenya, Sheng, sociolinguistics, global English

Статья посвящена анализу английского языка, используемого в Кении, а именно случаям гибридизации, возникающим в результате интерференции английского и локальных языков. Социальные факторы, социолингвистическая ситуация в стране, возрастной фактор в коммуникации рассматриваются как причины, вызывающие указанные изменения.

Ключевые слова: Кения, шенг, социолингвистика, английский язык